

PRIKAZI NOVIH KNJIGA I ČASOPISA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES

DRAGUTIN FELETAR, HRVOJE PETRIĆ:

»OPĆINA ĐELEKOVEC: POVIJESNO-ZEMLJOPISNA MONOGRAFIJA«, IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, ĐELEKOVEC 2008., 445 STR.

Iako je općina Đelekovec jedna od manjih u Podravini, može se podičiti činjenicom da ima jednu od najvećih i najboljih monografija o svojem prostoru, povijesti i ljudima među podravskim općinama, ali i šire. Štoviše, knjigom »Općina Đelekovec: povijesno-zemljopisna monografija« đelekovečka se općina priključuje rijetkim seoskim prostorima u Podravini koji njeguju znanstvena istraživanja o svojem kraju te valja izraziti nadu kako će se i druge sredine povesti za njom. Za upis đelekovečke općine u znanstveno monografirane općine najzaslužniji su autori i urednici knjige, prof. dr. sc. Dragutin Feletar i dr. sc. Hrvoje Petrić, iako oni nisu jedini autori, no napisali su najveći dio knjige i odlično je uredili. Ostali autori u knjizi su dr. sc. Radovan Kranjčev, Ivan Zvijerac, Mladen Levak i Mijo Petrić. Uspjeloj izvedbi knjige pridonijela je i, u današnje vrijeme, nešto rjeđa pojava da se knjiga pripremala veoma dugo. Ne samo što je dr. Petrić građu za ovu knjigu počeo prikupljati još kao srednjoškolac 1988., dakle prije 20 godina, nego su i ostali autori na svojim tekstovima radili dugi niz godina, zahvaljujući činjenici da su u određenim ranijim fazama svojih života bili na neki način povezani s Đelekovcem. Možda i u tome leži ključ uspjeha ove knjige - svim autorima je Đelekovec na neki način nešto dao pa mu ovom knjigom to i vraćaju. Krenimo redom: Mijo Petrić je rođen u Đelekovcu odakle su mu i svi preci, a njegov sin Hrvoje je dio djetinjstva proveo u tome mjestu; Ivan Zvijerac je dijelom obiteljskog podrijetla također Đelekovčanin; Mladen Levak je u Đelekovcu polazio osnovnu školu u kojoj je Radovan Kranjčev jedno vrijeme bio nastavnik i ravnatelj; Dragutin Feletar je rođen u Velikom Otoku koji je tada pripadao općini Đelekovec. Dakle, unatoč stručnoj umješnosti i trudu autora, ipak su i ovi momenti bili bitni kod pisanja knjige ili barem kod motivacije za pisanje.

Težište je knjige, kako kaže podnaslov, na povijesti i zemljopisu okolice i samih naselja Đelekovca i Imbriovca koji spadaju u općinu, no u njoj se obrađuje i povijest župa i školstva te društveni život tih naselja, a na kraju se donose legende i predaje o Đelekovcu. Nakon prigodnog predgovora, koji potpisuje općinski načelnik Dragutin Drvarić, ova vrlo zanimljiva priča o općini Đelekovec počinje od najvažnijih komponenti toga (kao i svakog drugog) kraja - zemlje i ljudi. Tako prof. dr. sc. Dragutin Feletar u prvom poglavlju u knjizi donosi **osnovne geografsko-demografske značajke đelekovečke općine**, odnosno analizu položaja i prirodno-geografskih značajki te promjena u broju i strukturi stanovnika. Za razliku od starijih vremena, današnji prometni položaj Đelekovca i Imbriovca ima samo lokalno značenje i suvremeni razvoj Đelekovca uvelike ovisi o privlačnoj snazi i ulozi samo devet kilometara udaljene Koprivnice. S obzirom na tipičan nizinski reljef, tlo i umjereno toplu vlažnu klimu, đelekovački prostor ne izdvaja se nekom posebnosti u odnosu na šire područje. Prema demografskim značajkama također se, nažalost, ne izdvaja pozitivnijim pokazateljima s obzirom na koprivničku Podravinu. Naime, Feletar nakon analize općih popisa stanovništva od 1857. do 2001. godine i ostalih statističkih podataka mora konstatirati da općinu potresa ozbiljna demografska kriza.

Nekim prirodopisnim i ekološkim značajkama okolice Đelekovca i Imbriovca u sljedećem poglavlju monografiju je obogatio biolog i prirodoslovac dr. sc. Radovan Kranjčev. U svojoj ana-

lizi biljnog i životinjskog svijeta dr. Kranjčev posebnu pozornost posvećuje dvama dijelovima prirode đelekovečke okolice. Jedan od njih je livada-spomenik prirode Zovje koja se nalazi južno od Đelekovca uz potok Gliboki. Livada Zovje je specifična, između ostalog, jer ju posjećuju rijetke i zaštićene vrste leptira. Drugi iznimno zanimljiv dio okolice Đelekovca je prirodno nastali barski ekosustav Jegeniš sjeverno od Đelekovca oko kojega je zbog velike razvedenosti, krajobrazne raznolikosti (nepravilno oblikovana obala, veliki i mali otoci) te bogatstva ribljeg svijeta i mogućnosti kupanja danas sagrađeno stotinjak vikend-objekata. Te i ostale prirodne ljepote đelekovečke okolice dr. Kranjčev, osim stručnom elaboracijom, eksplicira i pravim malim fotografskim remek-djelima.

Povijest Đelekovca prezentirana je u knjizi od najstarijih vremena do današnjih dana i zauzima najveći dio. Za **opis najstarije đelekovečko-imbriovečke prošlosti** pobrinuo se najprofesionalniji arheolog-amater u Podravini, Ivan Zvijerac. On donosi prikaz arheološko-povijesnog slijeda života i događanja na prostoru općine Đelekovec od naseljavanja do kraja srednjeg vijeka. Kontinuitet i čovjekov interes za naseljavanje toga prostora prati se kroz obilje raznovrsne arheološke i dokumentirane građe s više od pedesetak nalazišta te se može zaključiti da je taj prostor zbog svojeg položaja i prirodno-geografskih značajki bio kontinuirano naseljavan od prapovijesti (paleolitik i mezolitik) do danas. Zvijerac donosi i brojne grafičke priloge, od karte važnijih arheoloških nalazišta u okolici Đelekovca i Imbriovca do tridesetak fotografija arheoloških nalaza.

Svojevrsnu *knjigu u knjizi* čini opsežan prilog dr. sc. Hrvoja Petrića, koji obuhvaća **povijest općine Đelekovec od ranoga srednjeg vijeka do kraja Drugoga svjetskog rata**. Opsegom od gotovo 200 stranica prilog dr. Petrića čini gotovo polovicu knjige i bez problema bi mogao funkcionirati kao zasebna knjiga. No, odlično funkcionira i kao dio ove monografije zbog već spomenute odlične uredničke koncepcije knjige. Valja napomenuti da je ovaj prilog o Đelekovcu jedno od najboljih Petrićevih uopće napisanih djela, a dosad ih je napisao mnogo (što knjiga, što članka), pogotovo o Podravini. Dr. Petrić u svojem prilogu polazi od srednjovjekovnih arheoloških nalaza te najstarijih isprava koje spominju Đelekovec (isprava o posjedovnoj parnici iz 1332. godine) i Imbriovec (dokument iz 1433. godine koji spominje imbriovečke plemiće), a donosi pretpostavke da su se u njihovoj okolici u srednjem vijeku nalazila još neka naselja kojih više nema. Od sredine 16. stoljeća u Đelekovcu je postojala utvrda kao dio vojnokrajiške protuosmanske obrane. Vjerojatno su, između ostalog zahvaljujući i njoj, Đelekovec i Imbriovec, za razliku od ostalih manjih sela u okolici, preživjeli osmanska pustošenja u 16. stoljeću. Od sredine 17. stoljeća Đelekovec dobiva atribut slobodne općine, dok je Imbriovec bio dio manjeg feudalnog posjeda. I kmetovi iz Imbriovca i okolice uključuju se u seljačku bunu 1755. godine, ali povoljan status dobivaju tek 1848. generalnim ukidanjem feudalnog sustava, čime dolazi do raspada starih zadruga i stvaranja obitelji gotovo identičnih današnjima. Istodobno 1851. dolazi do stvaranja moderne općine Đelekovec. Potkraj 19. stoljeća dolazi do pojave organiziranog društvenog života u Đelekovcu, koji je postao još značajniji u međuratnom razdoblju. Značajniji politički život u đelekovečkoj općini razvija se od 1905. godine kada se ondje osniva Hrvatska pučka seljačka stranka koja je cijelo vrijeme svojeg postojanja, sve do 1941., imala veliku potporu stanovništva toga kraja. I sam đelekovečki kraj dao je istaknutog HSS-ovca, Mihovila Pavleka Miškinu. Osjetivši sve strahote Prvoga, a osobito Drugoga svjetskog rata, Đelekovčani su se masovno uključili u antifašističke postrojbe, čime i završava Petrićev prilog u kojemu je, osim klasičnoga historiografskog pristupa, pribjegavao i omiljenom ekohistorijskom pristupu te je *usput* ulazio i u gospodarska, demografska i slična pitanja, pokušavao riješiti pitanja nastanka imena Đelekovca i Imbriovca i sl. Prilog je obogaćen brojnim zemljovidima, faksimilima ili prijepisima ključnih dokumenata za đelekovečko-imbriovečku prošlost, starim razglednicama, starim i novim fotografijama, popisima, tablicama itd.

U suautorstvu s dr. Feletarom dr. Petrić donosi i prilog o **župama Đelekovec i Imbriovec od srednjeg vijeka do početka 21. stoljeća**. U tom se prilogu, osim o samim župama Đelekovec (od 1334. do sredine 16. stoljeća, od 1789. do danas) i Imbriovec (od 1501. do danas), govori i o nekadašnjim i sadašnjim crkvama i imovini tih dviju župa, kao i o nekadašnjem i sadašnjem vjerskom životu u njima, te poimence o svim župnicima, župnim upraviteljima i kapelanima te ponekim duhovnim zvanjima iz imbriovečke i đelekovečke župe.

Dr. Feletar nadalje donosi **pregled povijesti školstva u đelekovečkoj općini od 1874. do 2008. godine**. Osim panoramskog pregleda razvoja obrazovanja u Đelekovcu i Imbriovcu, mnogo zanimljivih podataka dobiveno je temeljem analize školskih spomenica, različitih izvještaja, matematičkih knjiga, imenika i sličnih dokumenata, a obrađen je i rad značajnijih ravnatelja, nastavnika i učenika tih škola. Posebnu atraktivnost prilogu daje mnogo dokumentarnih i fotografskih priloga iz 19. i 20. stoljeća te tabelarni i dijagramski prikazi kretanja broja učenika tijekom tih 125 godina.

U potpunjavanju slike o đelekovečkoj općini tekstem o **osnovnim značajkama društvenosti i sporta** svoj su prilog dali Mladen Levak i dr. Feletar. Oni u svojem tekstu govore o djelovanju zborova, slušanju i reproduciranju glazbe, knjižnicama i čitaonicama, njegovanju folkloru i baštine, književnom i likovnom stvaralaštvu te sportu i sličnim aktivnostima koje se na prostoru đelekovečke općine odvijaju od kraja 19. stoljeća. Dakle, riječ je o tradiciji duljoj od jednog stoljeća. Naime, već je 1883. u Đelekovcu utemeljeno dobrovoljno vatrogasno društvo, 1903./1904. osnovana je pučka čitaonica koja je bila važno okupljalište, 1924. osnovano je Omladinsko društvo Osvit sa sportskom i pjevačkom sekcijom, 1927. DVD Imbriovec, a 1931. Pjevački zbor Preradović. Od 1935. do 1975., s izuzetkom razdoblja od 1941. do 1947., u Đelekovcu djeluje Ogranak Seljačke sloge koji vodi brigu o knjižnici, a od 1978. i o Zavičajnom muzeju Đelekovec. Godine 1975. Ogranak je transformiran u Kulturno-prosvjetno društvo Seljačka sloga Đelekovec, koje djeluje sve do danas kada ima stotinjak članova u desetak sekcija. Ostale udruge, njih desetak, osnovane su poslije. Levak i dr. Feletar donose i pregled đelekovečkog književnog i likovnog kruga. Iz prvoga valja izdvojiti znamenitoga hrvatskog ruralnog pisca i političara Mihovila Pavleka Miškinu (1887. - 1942.) te suvremenog književnika Paju Kanižaja (1939.), a iz drugoga znamenitog hrvatskog naivnog slikara Mirka Viriusa (1889. - 1943.). Od istaknutih đelekovečkih ličnosti autori izdvajaju sveučilišne profesore agronomije dr. sc. Pavla Kvakana (1893. - 1952.) i dr. sc. Većeslava Pavleka (1915. - 1990.) te liječnika i društvenog djelatnika dr. sc. Pavla Tomašića (1899. - 1987.).

Pregled komunalno-gospodarskog razvoja Đelekovca i Imbriovca od kraja Drugoga svjetskog rata do danas u suautorstvu donose dr. Feletar, dr. Petrić i Levak. Đelekovec je od 1945. do 1963. godine bio sjedište općine, što mu je omogućavalo koncentraciju određenih gospodarskih i tercijarno-kvartalnih djelatnosti. No, stvaranjem velike Općine Koprivnica 1963. godine Đelekovec gubi oznake lokalnog centraliteta te od 1964. postaje samo središte Mjesne zajednice koja obuhvaća samo naselje. Tada počinje razdoblje gospodarskog i socijalnog raslojavanja, jačanja procesa iseljavanja i depopulacije, koji nisu zaustavljeni ni ponovnim stvaranjem (znatno manje) općine, koja obuhvaća Đelekovec i Imbriovec, 1993. godine.

Pri kraju knjige Mijo Petrić donosi **legende i predaje o Đelekovcu**. Riječ je o dvadesetak legendi i predaja, što je manji dio đelekovečke nematerijalne baštine koju je M. Petrić zapisivao po sjećanju, točno onako kako su mu ih pričali njegovi preci. Najstarije legende vezane su uz razdoblje borbi s Turcima (16. i 17. stoljeće), a najmlađe su iz suvremenosti.

Na samom kraju knjige nalaze se prigodan pogovor, koji potpisuju dr. Feletar i dr. Petrić, te **izbor iz stručne bibliografije o Đelekovcu i Imbriovcu**, koji su priredili isti autori. Knjigu na najbolji mogući način zatvara sažetak monografije pod naslovom **Općina Đelekovec - povijesno-geografski pregled** na hrvatskom i engleskom jeziku.

Knjiga je objavljena kao 51. u nizu *Bibliotheca historia Croatica* Izdavačke kuće Meridijani, a glavni je urednik prof. dr. sc. Dragutin Feletar. U toj su biblioteci objavljene još neke monografije podravnih općina, kojima se pridružuje i ova, i to kao jedna od najkvalitetnijih. Valja spomenuti i kako je financijsku i radnu potporu ovoj knjizi dala Općina Đelekovec.

Mario Kolar

CRIS, ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA KRIŽEVCI VOL. X . BR. 1. KRIŽEVCI, 2008., 268. STR.

Izašao je jubilarni deseti broj časopisa Cris. Ovaj je broj podijeljen na četiri cjeline. Prva od njih donosi radove koji su prezentirani na znanstvenom skupu »Križevci u 19. stoljeću, s naglaskom na hrvatski narodni i književni preporod«, održanom u Križevcima 15. listopada 2008. godine. Druga cjelina obuhvaća radove naših stalnih suradnika. Treća cjelina donosi građu, a u posljednjoj su prikazi i osvrti.

Prvi je rad akademika Nikše Stančića, koji prikazuje ciljeve i ostvarenja hrvatskog narodnog preporoda. On nam prikazuje razdoblje hrvatskog narodnog preporoda koje obuhvaća vrijeme od kraja 18. do sredine 19. stoljeća i dijeli se na pripremno razdoblje (1790. - 1835.) s njegovim neposrednim pripremnim razdobljem (1830. - 1835.) i punim preporodnim razdobljem (1835. - 1848.) od pokretanja Gajevih Novina i Danice, otkad organizirano djeluje hrvatski preporodni pokret pod imenom ilirskog pokreta, do izbijanja revolucije u ožujku 1848. kada je djelatnost nacionalnog pokreta u novim uvjetima dosegla vrhunac, a zatim u doba Bachova apsolutizma 50-ih godina 19. stoljeća doživjela kraj.

Drugi je rad o gradu Križevcima nakon gubitka statusa županijskog središta 1866. godine. Govori se o tome kako su Križevci bili središte županije od 1861. pa sve do 1886. godine. Međutim, spajanjem Križevačke i Bjelovarske županije u Bjelovarsko-križevačku Križevci su postali obično kotarsko mjesto na pruži Koprivnica - Zagreb. Taj gubitak je imao više političke, nego upravne razloge jer su Križevci bili povijesni grad duge i stare tradicije. Ovaj gubitak ih je jako pogodio i zahtijevao je izvjesno prilagođavanje novom vremenu.

Treći je rad dr. Zorana Grijaka iz Hrvatskog instituta za povijest o Ivi Vojnoviću u Križevcima. Autor je na temelju literature i arhivske građe istražio djelovanje istaknutoga hrvatskog dramatičara Ive Vojnovića u Križevcima u razdoblju od 1884. do 1889. godine. Upozorio je na činjenicu da je Ivo Vojnović nakon svršetka vježbeničkog staža u Zagrebu upućen na križevački sud po izravnom nalogu bana Khuena Héderváryja koji se time želio osvetiti njegovu ocu Kostu Vojnoviću, jednom od čelnika oporbene Neovisne narodne stranke. Taj se boravak, unatoč činjenici da je Ivo Vojnović kontinuirano nastojao napustiti Križevce, na književnom planu pokazao vrlo plodonosnim - tu nastaje njegov dramski prvijenac »Psyche«, a na intimnom planu bio je obilježen događajima koji će bitno utjecati na njegov život.

Sljedeći je rad Željka Karaule pod naslovom »Križevci u proljeću naroda 1848. - 1849. godine, neki prilozi o uključenosti Križevaca u hrvatsko proljeće naroda 1848./1849. godine«. U radu se na temelju pisane i arhivske građe te relevantne historiografske literature pružaju podaci o gradu Križevcima i Križevačkoj županiji tijekom preporodnih gibanja 1848./1849. godine u trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Autor pokazuje kako su ti revolucionarni događaji potaknuli jaču nacionalnu, socijalnu i vojnu aktivnost (protiv mađarske opasnosti) na području grada i županije te koje su snage kočile te procese. Grad Križevci i Križevačka županija sa svojim snažnim ilirskim krugom bili su značajni sudionici hrvatskog nacionalnog pokreta 1848./1849. godine.

Rad Ivana Peklića govori o Albertu Ognjanu Štrigi, odnosno o jednoj od njegovih brojnih djelatnosti. Naime, Štriga je bio veliki hrvatski domoljub koji je sudjelovao u Jelačićevoj vojsci, ilirac, mecena, a posebno se istaknuo na glazbenom planu kao tenor te kao veliki organizator prve hrvatske opere »Ljubav i zloba«. Poznat je po svojoj političkoj djelatnosti, a na kraju života i kao vinar. Na temelju izvorne arhivske građe u ovom je radu obrađena njegova djelatnost kao arhivara, a pritom je posebna pažnja posvećena razdoblju kada je bio ravnatelj Hrvatskog državnog arhiva.

Hrvoje Petrić je u radu »Prilog poznavanju izabranih segmenata gospodarskih i demografskih kretanja u Križevcima i okolici oko 1848. godine« govorio o gospodarstvu Križevci sredinom 19. stoljeća. Rad predstavlja prilog poznavanju izabranih segmenata gospodarskih i demografskih kretanja u Križevcima i okolici oko 1848. godine, s težištem na objašnjavanju dijela gospodarskih procesa koji su se odvijali u prvim desetljećima 19. stoljeća.

O knjižnici Križevačke biskupije u 19. stoljeću pisala je Suzana Knežević. Povijest knjižnice može se iščitati iz povijesti grkokatoličke biskupije koja je od osnivanja 1611. godine nekoliko puta mijenjala svoje sjedište. Prvih dvjestotinjak godina knjižnica se zajedno s biskupima selila (Marča, Pribić, Preseka, Gornji Tkalec), dok se od 1801., posljednjih dvjestotinjak godina, nalazi u Križevcima. Zbirka knjiga broji 10.667 djela (9858 svezaka), od kojih su tri knjige iz 15. stoljeća (inkunabule), 68 iz 16. stoljeća, 325 iz 17. stoljeća, 3996 iz 18. stoljeća, a ostale iz 19. i 20. stoljeća. Tu je i vrijedna zbirka od 60-ak rukopisnih knjiga te zbirka periodike i sitnog tiska. U 19. stoljeću biskupi su se u Križevcima uglavnom bavili preuređenjem prostora katedrale i biskupske rezidencije za potrebe grkokatolika, prilikom čega su pomno planirali i prostor za smještaj knjižnice. Prvi i zasad jedini poznati popis knjiga iz 19. stoljeća nastao je 1856. godine, a obuhvaća 2519 djela, odnosno 1971 svezak.

Komparativnu analizu Križevaca i Samobora donosi rad Danijela Vojaka. Autor u svom radu naglašava da - osim Zagreba koji je centar zbivanja hrvatskog narodnog preporoda - i manja urbana središta, poput Križevaca i Samobora, postaju važna središta preporodnog razdoblja. Cilj je izlaganja analizirati na koji je način ilirski pokret bio prihvaćen u Križevcima i Samoboru, koji su istaknuti pojedinci ili skupine sudjelovali u njemu te kakav je bio njihov položaj u vrijeme revolucionarne 1848. i 1849. godine.

Jelena Marijanović-Borošak govori o činiteljima zbivanja u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda. Temeljni zadatak ovoga rada bilo je istražiti tko su, prema pisanju Narodnih novina, bili činitelji zbivanja hrvatskog pokreta 1848. u gradu Križevcima, sjedištu Križevačke županije, odnosno kako su zbivanja i činitelji zabilježeni na stranicama Gajevih Narodnih novina. U radu se prate tijek i značajke svekolikih društveno-političkih zbivanja u Križevcima i Križevačkoj županiji u vrijeme revolucionarne godine.

Jelka Vukobratović je pisala o glazbi u Križevcima tijekom 19. stoljeća. Prva polovica 19. stoljeća označava početak organiziranoga glazbenog obrazovanja u gradu izvan crkvenih i samostanskih škola. Od 1813. godine to se obrazovanje pružalo u privatnom Glazbenom zavodu, a od 1856. godine nastavilo se u Glazbenoj učionici koja je djelovala pri Glavnoj školi. Gradska limena glazba bila je čvrsto povezana uz obje obrazovne institucije, no povijest i djelovanje glazbe nisu do kraja istraženi. U drugoj polovici stoljeća osnivaju se tri pjevačka društva - Zvono, Slavulj i Kalnik, a aktivnost potonjeg proteže se i na sljedeća dva stoljeća.

Rad Marijane Janeš Žulj govori o osnivanju Ilirske učionice u Križevcima i njezinu djelovanju do 1861. godine.

Ova cjelina još obuhvaća rad učenika križevačke Gimnazije pod vodstvom mentorice Marije Milas »Križevci sredinom 19. stoljeća«.

Druga cjelina donosi rad našeg stalnog suradnika Ranka Pavleša. Srednjovjekovni posjedi i naselja obrađeni u ovom radu nalazili su se istočno od Križevaca, između potoka Velike i Trem-

skog potoka na području današnjeg sela Čvrstec i u njegovoj blizini. Redovni čitatelji Crisa mogli su zapaziti da redom obrađuje istočni dio srednjovjekovnog Kalničkog kotara, odnosno arhidakona, a ovaj bi rad spojio već obrađena područja na sjeveru oko potoka Glogovnice i Koprivnice s onima na jugozapadu, između potoka Glogovnice i Tremskog potoka. Kao i za područje oko Poljane i Đurđica, i za ovaj su prostor karakteristična mala naselja koja su još bila rascjepkana među više vlasnika.

Slijedi rad »Previranja u Bjelovaru uoči puča Vokić - Lorković 1944. godine«. Autor na temelju oskudne arhivske građe prikazuje pripreme koje su vršene u Bjelovaru tijekom druge polovice kolovoza 1944. godine od strane pučista i Gradskog ogranka Hrvatske seljačke stranke (HSS), a u svrhu rušenja ustaške vlasti i svladavanja njemačkih snaga u Bjelovaru te preuzimanja vlasti u NDH od strane HSS-a. HSS bi preuzeo postrojbe domobrana NDH kao svoju vojsku te zajedno s dijelovima ponovno aktivirane Hrvatske seljačke zaštite (HSZ) pripremio teren za dolazak savezničkih snaga na područje NDH, na čelu s dr. Šubašićem iz Londona.

Davor Balić donosi članak iz filozofije o hrvatskim bibliografijama o Frani Petriću. Članak analizira i uspoređuje četiri hrvatske bibliografije o Frani Petriću (Franciscus Patricius, 1529. - 1597.), jednom od najvažnijih hrvatskih filozofa, koje su objavljene u razdoblju od 1968. do 1997. godine. Prvu je 1968. objavio Vladimir Premec. Budući da je on nekritički preuzimao iz bibliografija koje su objavili Pietro Donazzolo (1912.) i Paola Maria Arcari (1935.), mnoge njegove jedinice su nepotpune i netočne. Druga hrvatska bibliografija o Petriću iz 1979. godine, koju potpisuju Vladimir Premec i Franjo Zenko, od prve se razlikuje tek po 14 novih jedinica. U trećoj hrvatskoj bibliografiji o Petriću, koja je objavljena 1993., bibliografiju iz 1979. godine dopunile su Mihaela Girardi Karšulin i Ljerka Schiffler sa 160 novih jedinica, i to ne samo iz razdoblja od 1979. do 1993., no među njima ponovno ima nepotpunih jedinica. Četvrtu hrvatsku bibliografiju sastavio je Ivica Martinović 1997. godine da bi prikazao razvoj petrićologije u razdoblju između dviju Petrićevih obljetnica (1979. - 1997.) i upozorio na hrvatski doprinos u tom razdoblju. U njoj su sve jedinice potpune, a s metodološkog stajališta ova je bibliografija ogledan primjer kako sastavljati bibliografske jedinice.

Članak Marice Vrabec govori o književnom stvaralaštvu Vida Blažinčića.

Cjelina građe donosi nam dvije povelje koje potvrđuju povlastice kralja Bele iz 1253. u prijevodu Ljudevita Plačka. Objavljen je i Statut slobodnoga grada Križevaca u redakтури Ljudevita Plačka. Prijevod listina za povijest Križevaca od XV. do XVII. stoljeća potpisuje Tvrtko Milunović. Popis Udbe o nepoćudnim građanima kotara Križevci donosi Đuro Škvorc. Na kraju slijede prikazi i osvrti.

Ivan Peklić

EKONOMSKA I EKOISTORIJA, ČASOPIS ZA GOSPODARSKU POVIJEST I POVIJEST OKOLIŠA, BR. 4, VOL. IV, MERIDIJANI, ZAGREB - SAMOBOR, 2008.

Četvrti broj časopisa Ekonomska i ekohistorija podijeljen je u tri cjeline. Prvi je dio ujedno i tematska cjelina s temom broja »Šume i ljudi«. U drugom dijelu nalaze se ostali članci, dok treći dio sadrži priloge i prikaze knjiga, časopisa i znanstvenih skupova.

Hrvoje Petrić iz Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u svom članku »Neodrživi razvoj ili kako je krčenje šuma u ranome novome vijeku omogućilo širenje Đurđevačkih pijesaka?« analizira ekosustav područja eolskih pijesaka južno od rijeke Drave na širem prostoru Đurđevca te ujedno otvara pitanje održivog, odnosno neodrživog razvoja u slučaju

otvaranja podravske pijesake kao primjer poremećaja ekosustava nestankom biljnog veznog materijala.

Članak Darje Mihelič »Usoda gozdov na Slovenskem do 16. stoletja« obrađuje raznolike izvore o šumama na slovenskom prostoru između Alpa i Jadrana te detaljnije analizira zakonodavstvo o šumama i drvu do 16. stoljeća, koje nije bilo u potpunosti usklađeno i domišljeno.

Marin Knezović iz Zagreba u članku »Šuma i šumsko drveće u hrvatskim ranosrednjovjekovnim ispravama - činitelj koji nedostaje« bavi se odnosom čovjeka i šume u ranom srednjem vijeku te ujedno zaključuje pretjerano iskorištavanje šuma krajem istog povijesnog razdoblja na području hrvatske ranosrednjovjekovne države.

Silvija Pisk s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u članku »Šuma i drveće u latinskim srednjovjekovnim dokumentima: primjer moslavačkog kraja« analizom srednjovjekovnih isprava od sredine 13. do sredine 14. stoljeća na području današnje Moslavine utvrđuje da su uz vodene tokove, utvrde i puteve, šume i drveće također bili važno sredstvo raspoznavanja pri određivanju posjeda.

Sveučilišna profesorica u mirovini Mira Kolar Dimitrijević u članku »Kratak osvrt na povijest šuma Hrvatske i Slavonije od 1850. godine do Prvoga svjetskog rata« obrađuje hrvatske šume kao najveće javno dobro koje se kroz proces ondašnje privatizacije i gospodarsko iskorištavanje pretvaralo u druga dobra i na taj način bilo temelj stvaranja kapitala i bogaćenja pojedinaca.

Autor Jó Klanovicz iz Brazila sa svojim koautorima Joãom Fertom Netom i Ávarom Luizom Marfom u članku »Southern brazilian indigenous populations and the forest: towards an environmental history« vrši usporedbu između ekoloških saznanja domorodačke indijanske populacije plemena Kaingáng, Guarani i Xokleng južnog Brazila, povijesnih procesa diseminacije vrsta te ekoloških saznanja te na taj način preporučuje neke od mogućnosti i prilika za održivi razvoj i samo očuvanje prašuma, te također i uvođenje domorodačkih spoznaja u znanstvenu praksu kako bi se zajednički i u suradnji rješavalo pitanje prirodnih resursa.

Druga cjelina četvrtog broja časopisa počinje člankom Mirele Slukan Altić »Prirodni i kulturni pejzaži Pokrčja u mletačkim katastrima 1709./1711.«. Autorica na temelju dosad neobjavljenih arhivskih izvora analizira promjene u prirodnom i kulturnom pejzažu Pokrčja, nastale kao rezultat kolonizacije toga dijela Dalmatinske zagore nakon oslobođenja od Osmanlija.

Sabine Florence Fabijanec u svom članku »Higijena i trgovina: primjer dalmatinskih lazareta od 14. do 16. stoljeća« razmatra razvoj sanitarnih mjera krajem srednjeg vijeka, a u vezi s trgovačkim prometom dalmatinskih luka kroz poimanje higijene u Dalmaciji prema statutima te kroz ukazivanje na trgovačke tokove koji prodiru kroz dalmatinske komune. Ujedno daje prikaz glavnih datuma i razdoblja nastajanja kružnih epidemija koje zadiru u njih.

U članku »Čovjek i okoliš u socijalnom kontekstu - prilog socijalno-ekološkom istraživanju« Tomislav Krznar podastire osnovne informacije o socijalnoj ekologiji. Dani postupak nastoji uokviriti u odnosu triju područja koja se bave okolišnim problemima: socijalnom ekologijom, ekohistorijom i bioetikom.

Kao posljednji prilog druge cjeline Hrvoje Petrić u radu »Živjeti Triplex confinium« donosi biografiju i opširnu bibliografiju prof. dr. sc. Drage Roksandića. Navodi njegov životopis, pregled znanstvene, nastavne, stručne djelatnosti kao i svih objavljenih knjiga, članaka i ostalih radova, znanstvenih i stručnih projekata, javno-stručnih djelatnosti, uredničkih pozicija u znanstvenim časopisima i enciklopedijama te dodijeljenih priznanja.

U zadnjoj cjelini priloga Vesna Pleše u radu »Ugljenarenje - proizvodnja ugljena iz drva u Gorskom kotaru« daje kraći povijesni osvrt na proizvodnju drvenog ugljena u Gorskom kotaru.

Karolina Buzjak napravila je prikaz časopisa *Environmental history* u izdanju *American Society for Environmental History and the Forest History Society*, Volume 13, broj 1, iz siječnja 2008. godine.

Goran Mihelčić daje prikaz knjige Jareda Diamonda »Sva naša oružja: zarazne bolesti, čelik i puške« u izdanju *Algoritma*, Zagreb 2007. godine, koju je preveo Miloš Judaš.

Prikaz knjige Mirka Androića »Starogradska varaždinska općina« u izdanju *Državnog arhiva u Varaždinu*, Varaždin 2008., načinila je Ivančica Jež.

Zoltán Gözsy i Szabolcs Varga sačinili su prikaz monografije autora Joachima Bahlckeja »Ungarish Episcopat und österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrontation (1686 - 1790). Geistwissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas E.V. an der Universität Leipzig. Forschungen ur Geschichte un Kultur des östlichen Mitteleuropa«. Band 23. u izdanju *Franz Steiner Verlag*, Stuttgart, 2005.

»Živjeti u kući - stanovanje, prehrana i odijevanje u novovijekovnoj Europi (1500. - 1800.)« je knjiga autorice Raffaelle Sarti, a u izdanju *Ibis grafike*, Zagreb 2006. godine. Prikaz ove knjige napisala je Viktorija Košak.

Tomislav Krznar načinio je prikaz knjige Vandane Shive »Biopiratstvo. Krađa prirode i znanja« u izdanju izdavačke kuće *DAF*, Zagreb 2006.

Silvije Jerčinović je prikazao časopis za multidisciplinarna istraživanja *Podravina*, vol. VI, broj 12, *Meridijani*, Koprivnica 2007.

Prikaz knjige franjevca prof. dr. sc. Franje Emanuela Hoška »Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma« u izdanju *Kršćanske sadašnjosti*, Zagreb 2007., napisao je Daniel Patafta.

U izdanju *Izdavačke kuće Meridijani*, Samobor - Zagreb 2008. tiskana je knjiga »Otrovani modrozeleni planet« autora Oskara Springera i Danijela Springera, a njezin je prikaz sačinio Dragutin Feletar.

Greg Bankoff, Uwe Luebken i Jordan Sand donose prikaz znanstvene konferencije »Flammable Cities: Fire, Urban Environment, and Culture in History«, koja je održana u Washingtonu D. C., u organizaciji *German Historical Institutea*.

Hrvoje Petrić daje prikaz dva znanstvena skupa: »Koprivnica - okoliš, ljudi i grad u dugom trajanju«, koji je održan 2. prosinca 2006. u Koprivnici u povodu 650 godina grada Koprivnice, i »Žene u povijesti Koprivnice i Podravine«, održanog također u Koprivnici 1. prosinca 2007. godine.

Prikaz okruglog stola »150. obljetnica prvog modernog popisa stanovništva 1857.«, održanog 3. prosinca 2007. godine u vijećnici *Filozofskog fakulteta u Zagrebu* u organizaciji *Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* i suorganizaciji *Društva za hrvatsku povjesnicu* te *Društva za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju*, načinio je Željko Holjevac.

Silvije Jerčinović napisao je prikaz znanstveno-stručnog skupa s međunarodnim sudjelovanjem »Razvoj, identitet, okoliš - međuregionalni aspekti«, održanog 26. travnja 2008. godine u prostorijama *Ratarne Visokoga gospodarskog učilišta u Križevcima*.

Antonio Gotovac donosi izvještaj sa znanstvenog skupa »Fauna and Medieval Urban Space« o životinjama u srednjovjekovnom urbanom prostoru, održanog između 17. i 19. ožujka 2008. godine u organizaciji *Srednjoeuropskog sveučilišta u Budimpešti (CEU)* i *Muzeja kralja Matijaša Korvina u Višegradu*.

I naposljetku, Željko Holjevac daje prikaz 38. međunarodnog kulturno-povijesnog simpozija »Mogesdorf«, održanog u *Varaždinu* između 1. i 4. srpnja 2008. godine.

Silvije Jerčinović

MIRKO ANDROIĆ, SPOMENICI STAROGRADSKJE VARAŽDINSKE OPĆINE, DRŽAVNI ARHIV U VARAŽDINU, VARAŽDIN, 2008., 229 STR.

Nakon *Starogradske varaždinske općine*, Državni arhiv u Varaždinu objavio je krajem 2008. godine još jedan rukopis Mirka Androića - *Spomenici starogradske varaždinske općine*, čime je nastavljen projekt objavljivanja najvažnijih, do danas neobjavljenih radova utemeljitelja i dugogodišnjeg ravnatelja varaždinskog Arhiva.

U knjizi *Spomenici starogradske varaždinske općine* nalazimo tri vrlo vrijedna izvora za istraživanje povijesti starogradske varaždinske općine, koje je Mirko Androić prepisao i priredio za tisak već davne 1952. godine: *Zapisnik o izboru službenika starogradske varaždinske općine od godine 1787. do 1850.*, *Sudski zapisnik starogradske varaždinske općine od godine 1837. do 1850.* i *Zapisnik o kupoprodaji kuća i starogradskih zemljišta od godine 1843. do 1850.*

Zapisnik o izboru službenika starogradske varaždinske općine od godine 1787. do 1850. (str. 9 - 54) najvažniji je izvor za proučavanje njezine upravne strukture, ali i društvenih i gospodarskih odnosa. Najstariji zapisnik u ovom prijepisu datiran je 24. travnja 1787., a sastavljen je na njemačkom jeziku. Svi sljedeći zapisnici do 1837. sastavljeni su na latinskom jeziku. U zapisniku od 12. travnja 1803. nalazimo prisegu novoizabranog suca Ivana Kuštera na hrvatskom, premda je cijeli zapisnik ove izborne skupštine pisan latinskim jezikom. Od 1837. zapisnici su pisani hrvatskom kajkavštinom. Kao pripadnici starogradske uprave u zapisnicima se navode: *obchine szudecz, veliki fiskalish, prisziesniki, vulichni kaproli, quarrtir meysteri, pupilzki otecz, dimnyakov inspektori, inspektori mesznic, inspektor pekov, mer i vag, commesar spriczalke, notarius*. Također iz Zapisnika doznajemo pojedinosti o načinu i tijeku samog čina restauracije koji se održavao u nazočnosti cijele starogradske općine, imena izabranih službenika, njihove dužnosti, visinu godišnje plaće, rezultate rada pojedinih općinskih sudaca itd. Osim što nam pružaju uvid u strukturu i način uprave, pojedini zapisi vrlo jasno ocrtavaju međusobne odnose između starogradske općine i gospoštije Varaždinske tvrde.

Sudski zapisnik starogradske varaždinske općine od godine 1837. do 1850. (str. 56 - 176) središnji je i najopsežniji dio knjige, pisan hrvatskom kajkavštinom, a sadrži 273 zapisa o sudskim sporovima između pripadnika ove općine te pojedinaca izvan starogradske općinske jurisdikcije koji su pokretali sudski spor s pojedincima ove općine. Na sjednicama starogradske varaždinske općine, u nazočnosti gradskog suca i najčešće trojice *prisziesznika*, vodili su se sudski sporovi zbog uvreda, nanošenja tjelesnih ozljeda, zlostavljanja djece, krađa, nanošenja materijalne štete, dugo-va, prijevara, kršenja cehovskih pravila, remećenja javnog reda i mira, nemoralnog ponašanja, neispunjavanja ugovornih odnosa, ostavinskih rasprava itd. Svaki sudski spis sadrži imena i prezimena stranaka u sporu, opis prekršaja, izvođenje svjedoka te presudu koja je izricana na temelju običajnog prava. Analizom zapisa možemo ustvrditi da je sudski postupak bio temeljen na načelu dispozicije stranaka, tj. pokretao se i održavao u toku samo voljom zainteresiranih stranaka i u okviru njihovih zahtjeva. Pred sudsko vijeće mogli su pristupiti pripadnici svih društvenih slojeva u potrazi za pravnom zadovoljštinom. Tako u sudskim sporovima susrećemo kmetove, slobodnjake, obrtnike, trgovce, žene, nositelje općinske i županijske uprave itd.. Sud je bio upućen samo na one dokaze koje su mu same stranke u sporu ponudile. Kazne za prekršitelje bile su najčešće novčane uz strogo određen vremenski rok izvršenja. Samo u najtežim prijestupima dosuđivane su vremenske kazne lišavanja slobode uz izgon koji se upotrebljavao kao dopunska represivna mjera (primjer slučaja zlostavljanja starih i bolesnih roditelja od strane djece, tj. povreda četvrte Božje zapovijedi). Pojedini sporovi završavali su prije presude, dobrovoljnom nagodbom ili odbacivanjem presude zbog nedostatka svjedoka. U slučaju nezadovoljstva sudskom presudom žalbe su bile upućivane na višu instancu, *szlavni dominium* grada Varaždina. (Iz *Zapisnika o izboru slu-*

žbenika starogradske varaždinske općine od godine 1787. do 1850. doznajemo da je postojala uvriježena praksa ignoriranja ove instance od strane pripadnika ove općine koji su svoje žalbe podnosili županijskom sucu, što se kažnjavalo vrlo oštro - trodnevnom zatvorskom kaznom.)

Nažalost, Sudski zapisnik nije sačuvan u kontinuitetu za razdoblje od 1837. do 1850. godine. Na nekoliko je mjesta prekinut njegov kontinuitet. Najdulji prekid nalazimo između rujna 1842. i lipnja 1847. godine. Također su sudski zapisnici više ili manje fragmentarno sačuvani za godine 1841. i 1849.

Na temelju iznesenog možemo zaključiti da je *Sudski zapisnik starogradske varaždinske općine od godine 1837. do 1850.* važan povijesno-pravni dokument, ali i vrijedan izvor za proučavanje društvene povijesti, povijesti mentaliteta i marginalnih skupina prve polovice 19. stoljeća. Uvidom i usporedbom sličnih zapisa o parnicama stanovnika slobodnoga kraljevskoga grada Varaždina možemo ustvrditi da gotovo ne postoje veće razlike u razlozima sudskih sporova između stanovnika istoga grada, ali pripadnika različitih upravnih jedinica.

Zapisnik o kupoprodaji kuća i starogradskih zemljišta od godine 1843. do 1850. (str. 178 - 227) objedinjuje 129 zapisa o prodaji nekretnina na području starogradske općinske jurisdikcije. Iz tih zapisa doznajemo vrijedne podatke o veličini pojedinih posjeda, vlasnicima, njihovoj društvenoj pripadnosti i vrijednosti tržišta nekretnina. Analizom kupoprodajnih ugovora možemo pratiti smještaj nekretnina, imena vlasnika i vrstu susjednog zemljišta, što nam, uz pomoć planova grada Varaždina iz prve polovice 19. stoljeća, omogućava lokaciju pojedinih kuća, zemljišta i praćenje promjena njihovih vlasnika. Kao zanimljivost valja istaknuti da je u promatranom razdoblju najvrednija nekretnina, kuća i zemljište u Dravskoj ulici, prodana za 5800 forinti srebra. Navedena nekretnina bila je u vlasništvu Antona Lukincza, *fiskalissa y szlavne varmedyie Varasd Ztola szudbenoga priszdenika* koju je prodao Sigismundu Traubu, *szlavnoga dominiuma Novi Marof provisoru*, njegovoj ženi *Anni*, rođenoj *Mikass*, Johanu Mikassu, *priviligiranom chyrurgiusu vu gornem Stajeru ztojechemu*, i njegovoj ženi *Magdaleni*, rođenoj *Haton*. Najmanji zabilježeni iznos kupoprodaje iznosio je samo 24 forinte srebra za koji je *Josef Szerpak, szlobodnyak ovdasni*, prodao dio grunta iza svoje kuće susjedu *Franczu Kolarichu*. Za samo 64 forinte u srebru *Ignatz Lazer, szlobodnyk gradzki*, uspio je kupiti kuću s pripadajućim zemljištem u ulici Ledine od stanovitog *Petra Gotha*. U zapisnicima nalazimo i slučajeve prodaje nekretnina zbog nužnosti namirenja dugova.

Objavljivanjem izvornih tekstova koji su objedinjeni u knjizi *Spomenici starogradske varaždinske općine*, znanstvenoj, ali i široj javnosti stavljen je na raspolaganje vrijedan prilog za istraživanje nacionalne povijesti 19. stoljeća. U pripremi izvornika za tisak prof. Mirko Andrić potvrdio se kao vrstan arhivist koji poznaje sva pravila struke, a ujedno i kao neumoran i studiozan istraživač varaždinske prošlosti koja ga je zaokupljala tijekom dugogodišnjeg profesionalnog rada.

Ivančica Jež

RUKOPISNA OSTAVŠTINA FABIJANA KOVAČA (UREDNIK VLATKO ČAKŠIRAN). NAKLADNIK GRADSKI MUZEJ SISAK, SISAK 2008., STR. 1 - 187

U prepunoj dvorani sisačkoga Gradskog muzeja 16. listopada 2008. promovirana je knjiga *Rukopisna ostavština Fabijana Kovača*. Izdavanje rukopisa tog istaknutog kroničara Siska i Virja, uz rekonstrukciju njegove potpune monografije i s uvodom Vlatka Čakširana, onemogućit će da Fabijan Kovač bude ponovno zaboravljen i zanemaren te će mu pribaviti zaslužno mjesto u lokalnoj historiografiji. Nadam se da ga neće zaboraviti ni Virovci jer je 2007. u *Podravskom zborniku* objavljena njegova kronika, zato i pišem ovaj prikaz kao dopunu svom spomenutom radu.

Fabijan Kovač (Virje, 9. I. 1873. - Sisak, 25. II. 1961.) bio je potomak virovskih krajišnika te je dobio i naobrazbu primjerenu tadašnjoj generaciji. Nakon kraćeg rada u virovskoj općini i Kloštru Podravskom, dolazi 1892. u Sisak koji je trebao dobre stručne ljude za rad u Gradskom poglavarstvu. Radio je kao financijaš do 1928. i bio vrlo blizu onih koji su vodili komunalnu politiku Siska i utjecali na njegov razvoj. Kovač je počeo marljivo bilježiti sve što se zbivalo u Sisku, a pritom prikupljati i podatke iz prošlosti. Osim toga, bio je vrlo aktivan u više društava, među kojima je i Danica o kojoj je 1929. objavio i monografiju *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva Danice u Sisku o šezdesetgodišnjici opstanka* (Sisak, 1929.). Nezamjenjiva je njegova uloga u Štednoj i predujamnoj zadruzi za grad i kotar Sisak s kojom je bio povezan od 1902. do 1948. godine. Objavljene Kovačeve knjige bile su *Tumačenje o izravnih poreznih te zemaljskih daća* (Sisak, 1904.), *Temeljna uputa o vršenju občinsko blagajničkih poslova* (Sisak, 1905. i 1911. ili 1912.), *Statuti i pravilnici grada Siska i Prikaz razvoja grada o njegovoj pedesetgodišnjici* (Sisak, 1925.) te *Gradske i seoske općine* (Sisak, 1929.). Velika je uloga Fabijana Kovača u osnivanju Muzeja i knjižnica grada Siska, stoga i ne iznenađuje što je 28 rukopisa o povijesti Siska, koje je bilježio godinama, darovao Gradskom muzeju prilikom njegova osnutka i ti tekstovi čine osnovu ovdje prikazane knjige u izboru Vlatka Čakširana. U spomenutim rukopisima, koji su nastajali od kraja 19. stoljeća pa do smrti, Kovač tematski obrađuje važne događaje iz povijesti Siska, poimenično o industriji i zanatstvu, sisačkom brodarstvu, željeznici i lukama, sajmovima i izložbama, novčanim zavodima, žitarskom magazinu, gradnji ulica, parkova, građevina i mostova, poljodjelstvu, stočarstvu i poljoprivredi, pošti, brzozjavu, telefonu i Zemljišnoj zajednici. Pritom se koristio svim izvorima do kojih je mogao doći. Kovač je težio i sintezi pa je pokušao dati povijesni pregled Siska od najstarijih vremena do 20. stoljeća. Međutim, kao laiku arheologu, ti su tekstovi dosta slabi i uglavnom se služio radovima drugih autora.

Budući da Fabijan Kovač nije nepoznat ni Podravini jer sam u *Podravskom zborniku 2007.* upozorila na njegov kroničarski rad o Virju, mislim da je zanimljivo da se Podravci upoznaju s cjelokupnom aktivnošću Fabijana Kovača, prijatelja dr. Rudolfa Horvata s kojim je bio povezan preko pjevačkih društava. Rukopisi Fabijana Kovača nisu znanstveno djelo, ali su kroz njegov publicistički rad Sišćani vrlo rano dobili ono što su Bjelovarčani ili Križevčani, pa i Koprivničanci dobili mnogo kasnije. Njegovi članci su stalni podsjetnik na bogatu i raznoliku prošlost Siska koja može poslužiti kao poticaj povjesničarima da obrađuju pojedine segmente te povijesti kako bi se u dogledno vrijeme izradila kompletna monografija o tome gradu. Tiskanje ovih rukopisa, čije je dijelove Kovač objavljivao u fragmentima u *Sisačkom glasu* i koje sada mogu koristiti svi zaljubljenici u povijest Siska i istraživači, vrijedno je djelo Gradskog muzeja koji je već objavio monografiju o izdavačkoj djelatnosti Siska i novinama, a izdao je i sedam svezaka *Godišnjaka Gradskog muzeja Siska*. Tim aktivnostima Gradski muzej je postao centar povijesti Siska, u kojemu se na neki način centriraju žarišta gospodarskog, prometnog i industrijskog razvoja u 19. i 20. stoljeću.

Mira Kolar-Dimitrijević

FRANJO EMANUEL HOŠKO, BISKUP VRHOVAC IZMEĐU BAROKA I LIBERALIZMA, KRŠĆANSKA SADAŠNJOST, ZAGREB 2007., STR. 217

Krajem 2007. godine izdavačka kuća Kršćanska sadašnjost izdala je novu knjigu franjeva prof. dr. sc. Franje Emanuela Hoška, poznatoga i priznatoga hrvatskog crkvenog povjesničara, *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*. Ta knjiga je jedan u nizu radova vezanih uz hrvatsku crkvenu povijest koji su izašli iz pera fra Emanuela Hoška, a razdoblje koje pokriva, kraj 18.

i početak 19. stoljeća, dio je crkvene i društvene povijesti kojemu se autor u svojim radovima, tijekom desetljeća života i rada, najčešće vraćao i najviše njime bavio. Jozefinizam, osobiti oblik prosvjetiteljstva u habsburškim zemljama, njegov ideološki temelj, konkretna provedba i posljedice na uži crkveni i širi društveni život najčešća je tema znanstvenih radova ovoga franjevca povjesničara. Povijest franjevaca kontinentalne Hrvatske također je jedna od tema kojom se fra Emanuel Hoško često bavio u svojim crkveno-povijesnim znanstvenim radovima, o čemu svjedoče tri kapitalna djela, plod višegodišnjih istraživanja u domovini i inozemstvu: *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj*, *Franjevci i poslanje u kontinentalnoj Hrvatskoj* i *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*.

Ovom knjigom autor ostaje na području svoga užeg znanstveno-povijesnog rada, baveći se životom i djelom zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca, čovjeka koji je obilježio hrvatsku crkvenu, društvenu, političku i kulturnu povijest u razdoblju od 1787. do 1827. godine, vremenu koje je proveo na čelu Zagrebačke biskupije. U središtu istraživanja ostaje jedno bitno obilježje cjelokupnog Vrhovčeva djelovanja, što je ujedno i interes autorova istraživanja, a to je biskup Vrhovac kao jozefinist, dakle čovjek koji je stasao i izgradio se u nositelja jozefinističkih prosvjetiteljskih ideja. Pisac u ovoj knjizi nastoji sagledati biskupa Vrhovca kao čovjeka koji je duboko obilježen vremenom i prilikama u kojima je djelovao, isto tako prikazujući ga kao aktivnog poticatelja i promicatelja promjena i ideja koje su ga samoga učinile simbolom i nositeljem jednog ključnog razdoblja hrvatske povijesti. Jednom riječju, autor čini odmak u promatranju života i djela biskupa Vrhovca, odbacujući sve slučajne stereotipe, nastale tijekom 20. stoljeća u različitim društveno-političkim okolnostima, kojima su u ovom slučaju često bili obilježeni pogledi hrvatskih kako društvenih, tako i crkvenih povjesničara.

Lik i djelo biskupa Vrhovca, te kompleksne povijesne ličnosti, autor promatra tako što raščlanjuje njegovo djelovanje shodno njegovim političkim i duboko vjerskim i moralnim stavovima. Prvenstveno ga promatra kao jozefinista, ali kao osobu vjernu *idejama obnove Crkve, kako ju je predstavio javnosti tzv. kasni jansenizam u Habsburškoj Monarhiji onoga vremena, i to u liku obnovnog katoličanstva (Reformkatholizismus) koje suvremena bečka povijesna škola uz novovjeki cesaropapizam (Staatskirchentum) smatra jednom od dviju bitnih sastavnica jozefinizma*. Pritom ga stavlja u kontekst djelovanja tzv. *zagrebačke škole ranog jozefinizma* čiji je pripadnik bio i sam Vrhovac.

Autor ne izostavlja ni Vrhovčevu pripadnost slobodnim zidarima, jednu od kontroverzi iz skupova života, koju stavlja u kontekst tadašnjih idejno-političkih strujanja. Kaže da je Vrhovac svojom pripadnošću slobodnim zidarima zapravo *potvrdio prihvaćanje cjelovitog programa jozefinizma*, dok se kao biskup neizbježno udaljio od slobodnih zidara, ali je *do smrti mnogim svojim postupcima potvrđivao da je jansenizam, i to u obliku obnovnog katoličanstva, njegov temeljni životni izbor i nadahnuće*. Promatrajući ga u ovom kontekstu, autor objašnjava i biskupov kritički stav prema jozefinizmu u posljednjim desetljećima života, smatrajući da je jozefinizam otvorio vrata liberalizmu kojemu se oštro suprotstavljao u svim njegovim oblicima.

Time se autor nadovezao na Vrhovčevu primarnu djelatnost, a to je njegova pastirska služba. Kroz cijelu knjigu naglašava biskupov svjetonazor obilježen jansenističkim idejama čije ostvarenje Vrhovac prvotno nalazi u jozefinizmu u stalnoj konfrontaciji s nadirućim liberalizmom čijih elemenata sve više ima u kasnom jozefinizmu. Usprkos svemu, on ostaje vjeran jansenizmu promičući lik svećenika, i to ne više svećenika katoličke obnove u duhu Tridentskog sabora, *nego se ozbiljno i zauzeto trudio izgraditi lik svećenika koji će biti u stanju dostojanstveno i vjerodostojno živjeti svećeništvo i ostvarivati svoje poslanje u vremenu koje je pod utjecajem novih idejnih i društvenih kretanja*. Zato je Vrhovac prvenstveno smatrao da je svećenik pozvan na pastirsku službu, tj. da bude *pastir duša*, a tu službu može ostvarivati kao župnik, na temelju čega i gradi svoj pastoralni program.

Te svoje teze autor znanstveno, koristeći relevantnu literaturu i izvornu građu, razrađuje u šest poglavlja ove knjige. U uvodnom poglavlju, *Biskup Vrhovac - velikan hrvatske prošlosti*, piše o Vrhovcu kao o velikanu hrvatske prošlosti, položaju koji mu priznaje cjelokupna hrvatska historiografija. Nadalje izlaže gledanje hrvatskih crkvenih povjesničara i njihovo mišljenje o biskupu Maksimilijanu Vrhovcu, i to onih iz sredine 20. stoljeća, kao što su Tibor Geczy, Franjo Cvetan i Ivan Škreblin, koji su zastupali tezu da je Vrhovac u nekim svojim postupcima bio jozefinist, ali je prvenstveno bio prepoznatljiv kao biskup po mjeri Tridentskog sabora. S druge strane, donosi i stav novijih crkvenih povjesničara Franje Šanjeka, Jurja Kolarića, Andrije Lukinovića i Josipa Kolanovića, koji se udaljavaju od ove prije spomenute prosudbe. Zatim piše o kontroverznim pitanjima iz Vrhovčeva života kao što su njegova šutnja o spisu *Positiones ex universa jurisprudentia ecclesiastica* (1776.), pripadnost slobodnom zidarstvu i jakobinskoj uroti u ugarskom dijelu Monarhije. Na kraju poglavlja osvrnuo se na njegovo već poznato društveno, kulturno i političko djelovanje koje ga je i učinilo *velikanom hrvatske prošlosti*.

Prvo poglavlje, *Zagrebačka škola ranog jozefinizma*, posvećeno je razotkrivanju idejnog sustava jozefinizma u suvremenoj historiografiji, s posebnim osvrtom na kasni jansenizam i jozefinizam te na poglede bečke povijesne škole o jozefinizmu. Zatim autor piše o kasnom jansenizmu i obnovnom katoličanstvu kao dvjema sastavnicama jozefinizma koji je doveo do nastajanja cazaropapističkog programa državne Crkve. Napokon, u posljednjem dijelu poglavlja, nakon razjašnjavanja idejno-političkih sastavnica jozefinizma, autor progovara o podupirateljima i širiteljima jansenizma u Zagrebu, među kojima su bili zagrebački biskupi Ivan Paxy i Josip Galjuf. Progovara i o radu i djelovanju svećenika i profesora na Zagrebačkoj kraljevskoj akademiji, koji su zastupali jansenističke teze, a neki su bili i članovi slobodnozidarskih loža. Ovdje je najizraženija i najobrađenija uloga Franje Milašina, svećenika, teologa i profesora na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu, autora kontroverznog spisa *Positiones ex universa jurisprudentia ecclesiastica* (1776.), popisa stotinu vlastitih teza iz crkvenog prava, sastavljenih u duhu jozefinističkog regalizma.

Lik svećenika Zagrebačke biskupije za biskupa Vrhovca naslov je sljedećeg poglavlja u kojemu pisac govori o položaju svećenstva u Habsburškoj Monarhiji s posebnim osvrtom na Zagrebačku biskupiju u vrijeme jozefinizma. Piše o odgoju i obrazovanju budućih svećenika u generalnim sjemeništima i nastavnom programu teoloških učilišta u vrijeme razmahalog jozefinizma, Vrhovčevu radu na obnovi sjemeništa u Zagrebu i nastavnom programu u zagrebačkoj bogoslovnoj školi tijekom njegova biskupovanja. Nakon toga progovara o promjeni lika i položaja svećenika u vrijeme jozefinističkih reformi s naglaskom na njihovo materijalno stanje, opadanje staleškog morala i društvenog ugleda, kao i o nedovoljnom broju svećenika. Posljednji dio ovoga poglavlja odnosi se na Vrhovčev angažman oko izgradnje svećeničke duhovnosti u novonastalim idejno-političkim okolnostima na način da autor analizira njegov literarni rad. Ovdje progovara o jansenističkoj literaturi o odgoju budućih svećenika, koja će poslužiti kao temelj biskupu Vrhovcu za njegovu vlastitu literarnu djelatnost. Ona će prvenstveno biti usmjerena na izgradnju odnosa svećenika prema vjerničkoj zajednici, svećenika kao molitelja pozvanog na svet i savršen kršćanski život, poticaj na vjernost celibatu, pobudu na trajno obrazovanje kao i poziv na svećeničko zajedništvo. U ovome poglavlju možemo pronaći i važnost Vrhovčeva izdanja djela jansenista Mésengyja.

Sljedeće poglavlje, treće, pod naslovom *Pastoralne obveze župnika u Zagrebačkoj biskupiji za biskupa Vrhovca* bavi se, kako je to vidljivo iz samog naslova, pastoralnim obvezama svećenika spomenute biskupije prema zamislama biskupa Vrhovca. Poglavlje počinje analiziranjem položaja biskupijskog svećenstva na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, njegovim vjerskim i moralnim stanjem, pastoralnom usmjerenošću odgoja i obrazovanja svećenstva u duhu jozefinizma te pastoralnim uputama i uredbama koje je donosio biskup Vrhovac s ciljem poboljšanja službe naviještanja putem katehizacije djece i neobrazovanih te propovijedanjem. Važan je segment pastoralnog rada,

prema Vrhovčevu mišljenju, i slavljenje otajstava vjere, koje autor promatra kroz sljedeće kategorije: slavljenje euharistije dana Gospodnjeg, dijeljenje sakramenta pokore, o sakramentu bolesničkog pomazanja i brige za bolesne, jedinstvu u vjerskim obredima i pobožnostima te, naposljetku, o dužnosti boravka župnika u župi i vođenju matičnih knjiga.

Obrednik i molitvenik biskupa Vrhovca o nekim oblicima pučke pobožnosti naslov je četvrtoga poglavlja. Pritom je naglašena Vrhovčeva odluka da se na području njegove biskupije koristi *Rituale romano - zagradiense* iz 1796. godine, obrednik koji obiluje brojnim objašnjenjima i poticajnim govorima, pripravljenim za svećenike u duhu jozefinističkog *Novog bogoslužnog reda*, upravljenog podizanju vjerskog i moralnog standarda vjernika. Novi obrednik donesen je u razdoblju nakon dokidanja mnogih jozefinističkih odredbi o bogoslužju i različitim pučkim pobožnostima tako da je mogao kao predložak biti korišten Branjugov *Rituale zagradiense*. Poštujući vjerničku tradiciju svoje biskupije, Vrhovac izdaje poseban molitvenik kojim nastoji utvrditi što sve smatra presudnim za vjerski život svojih suvremenika, a koji autor knjige drži ...važnim svjedokom jozefinističkog razdoblja povijesti Zagrebačke biskupije jer ponudom jozefinističkog katekizma i izborom crkvenih pjesma predstavlja izričiti odmak od službenog molitvenika te biskupije u vrijeme biskupa Petra Petretića i njegovih nasljednika iz predjozefinističkog razdoblja. U nastavku slijedi analiza osnovnih oblika pučkih pobožnosti u Vrhovčevim spisima, i to krunice, križnog puta, pobožnosti Srcu Isusovu i Presvetom oltarskom sakramentu te procesija i hodočašća.

Posljednje poglavlje, *Katekizmi Vrhovčeva vremena*, vezano je uz jedno od autorovih užitih interesnih područja, a to su katekizmi. Tako i ovdje autor piše o Vrhovčevim odlukama i uputama o katekizaciji, o povijesti jozefinističkog *Austrijskog katekizma* i vjerskim istinama o Blaženoj Djevici Mariji i marijanskom štovanju u tom istom katekizmu. Sve to pisac stavlja u kontekst Vrhovčeva vjersko-moralnog i odgojno-obrazovnog rada u Zagrebačkoj biskupiji u duhu obnovnog katoličanstva, utemeljenog na jansenističkim idejama i jozefinističkim zasadima.

Vratimo li se na kraju naslovu ove knjige, *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*, može se slobodno reći da je autor dao novi pogled na ovu po mnogočemu svestranu ličnost hrvatske prošlosti, koja se svojom neumornom aktivnošću na području crkvenosti, politike, kulture i gospodarstva jednostavno nametnula kao središnja ličnost s prijelaza iz 18. u 19. stoljeće. Svojim crkvenim radom i nastojanjima oko obnove vjerskog života i života klera Zagrebačke biskupije Vrhovac je učinio velik odmak od dotadašnjih baroknih duhovnih strujanja, ali je, s druge strane, budno pazio i oštro kritizirao svaki pomak prema liberalizmu. Djelujući u specifičnim društvenopolitičkim i idejnim strujanjima kojima je bilo obilježeno to razdoblje, Vrhovac je ostao na tragu ideja kasnog jansenizma kao obnovne snage katoličanstva sputane tradicionalnošću katoličkog baroka. Stoga je ovaj rad najbolje zaokružiti riječima samog autora o biskupu Vrhovcu koji ...nije samo velik po svojoj zauzetosti na polju politike, kulture, gospodarstva i prosvjete, on je na prijelazu iz 18. u 19. st. bio velik biskup na stolici Zagrebačke biskupije s jasnim programom crkvene obnove i učinkovitom ponudom sredstava te obnove.

Daniel Patafta

ZNANSTVENI SKUP S MEĐUNARODNIM SUDJELOVANJEM »GOSPODARSKA POVIJEST KOPRIVNICE I PODRAVINE«, KOPRIVNICA, 13. PROSINCA 2008.

Povijesno društvo Koprivnica, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju te Društvo za hrvatsku povijesnicu organizirali su znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem »Gospodarska povijest Koprivnice i Podravine«, koji je održan u koprivničkoj Gradskoj vijećnici 13. prosinca 2008. godine.

Sve sudionike i publiku uvodno su pozdravili Ružica Špoljar, predsjednica Povijesnog društva Koprivnica, Hrvoje Petrić, predsjednik organizacijskog odbora, Dragutin Feletar, član suradnik HAZU, Vladimir Šadek, zamjenik koprivničko-križevačkog župana, i Mario Kolar, predsjednik Društva za povjesnicu i starine Molve.

U prvom se dijelu govorilo o razvojnim fazama gospodarstva Koprivnice i Podravine, s težištem na suvremenom razvoju. Znanstveni skup je otvorio Dragutin Feletar (HAZU) priopćenjem *»Etapae razvoja izvanagrarnog gospodarstva Podravine«*. Nakon njega je govorio Hrvoje Petrić čije je izlaganje nosilo naslov *»Uloga trgovine u razvoju gospodarstva Koprivnice i Podravine«*. Izvrsnu prezentaciju pripremila je Mira Kolar-Dimitrijević koja je govorila o važnosti povezivanja ratarstva i mlinarstva u predavanju naslovljenom *»Od klasa i klipa do kruha i kolača«*. Vjekoslav Robotić (Gimnazija »Fran Galović« iz Koprivnice) usmjerio se na suvremenu gospodarsku problematiku u temi *»Povijesno-geografski slijed koprivničkoga gospodarstva u tranzicijskom dobu«*. Na njega se nadovezao Silvije Jerčinović (Visoko gospodarsko učilište Križevci) priopćenjem *»Povijesni elementi identiteta grada Koprivnice kao pretpostavka stvaranja imidža grada u funkciji budućega gospodarskog razvitka«*.

U drugom dijelu znanstvenog skupa bila je riječ o gospodarskoj povijesti od srednjega vijeka do početka 20. stoljeća. Ana Novak (Hrvatski institut za povijest, Zagreb) otvorila je drugi dio skupa referatom *»Kako se politika Bele IV. nakon tatarske provale odrazila na razvoj zemljišnoga posjeda zagrebačke crkve, s posebnim osvrtom na područje Komarničkog arhidakonata«*. Nakon nje je Ranko Pavleš govorio o procjeni centraliteta naselja srednje Podravine u kasnom srednjem vijeku. Szabolcs Varga (Biskupijska visoka teološka škola Pécs/Pečuh) je održao predavanje *»Značenje Križevačke županije u gospodarstvu Kraljevine Ugarske u 15. i 16. stoljeću«*, kojim je srednjovjekovnu problematiku gospodarstva našega kraja stavio u širi srednjoeuropski kontekst. Agneza Szabo je, pak, predavala o važnosti žena u gospodarstvu te je održala izlaganje pod naslovom *»Istaknute žene u gospodarskoj povijesti Koprivnice i Podravine u drugoj polovici 19. stoljeća«*. Željko Holjevac (Filozofski fakultet u Zagrebu) predstavio je novopronađene statističke podatke u priopćenju *»Gospodarsko stanje Koprivnice na početku 20. stoljeća«*.

Treći dio znanstvenog skupa bio je usmjeren na problematiku 20. stoljeća. Ljiljana Dobrovšak (Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb) govorila je o važnosti Židova u gospodarstvu Koprivnice i Podravine, Vladimir Šadek (Koprivničko-križevačka županija) o tome kako je u Koprivnici od 1927. do 1930. godine politika bila ispred gospodarstva, a Ivan Peklić (Gimnazija Križevci) održao je predavanje *»Niža poljoprivredna škola u Koprivnici«*. Vesna Peršić-Kovač (Muzej grada Koprivnice) iznijela je posljednje priopćenje pod naslovom *»Poljodjelstvo u Peterancu početkom 20. stoljeća«*.

Svi sudionici na dar su dobili povijesno-geografsku monografiju »Općina Đelekovec« i 22. broj časopisa Scientia Podraviana. Na kraju je održana vrlo zanimljiva rasprava u kojoj su referenti ponudili niz odgovora na pitanje kako bi se trebalo dalje razvijati gospodarstvo Koprivnice i Podravine. Održavanje znanstvenog skupa pomogli su Grad Koprivnica, Koprivničko-križevačka županija i Općina Đelekovec. Organizacijski odbor - u kojemu su bili Ružica Špoljar, Mira Kolar-Dimitrijević, Željko Holjevac, Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić (predsjednik) - iznio je najveći dio tereta priprema toga znanstvenog skupa. Očekuje se da će tijekom 2009. sva predavanja biti tiskana u časopisima Podravina i Scientia Podraviana.

Hrvoje Petrić

100 GODINA ŠPORTA U VIRJU 1908. - 2008., ŠPORTSKO DRUŠTVO PODRAVAC, VIRJE 2008., STR. 568

Nakon velebne monografije o povijesti nogometa (Slavena) u Koprivnici, izašla je još obimnija knjiga o povijesti športa u Podravini. Uz potporu Ina-Naftaplina i drugih tvrtki tiskana je monografija *100 godina športa u Virju 1908. - 2008.* Urednik knjige je Martin Matišin koji je blisko povezan i s nekoliko drugih vrijednih izdanja o povijesti toga velikog podravskog sela. Ostali suradnici su: Miroslav Babić, Mirko Cik, Damir Embreuš, Stjepan Halaček, Jerko Hapavel, Željko Horvat, Mirko Lukić, Martin Matoničkin-Merfi, Ivica Molnar, Zlatko Pintar, Petar Šipušić, Dušica Šolaja i Vjekoslav Vučeta.

Nekadašnje kumpanijsko središte Vojne granice, Virje se nakon razvojačenja 1871. godine razvilo u jedno od najvećih ruralnih naselja Hrvatske. Iako u osnovi poljoprivredno središte, Virje je ubrzo postalo centar gospodarskih inovacija, ali i najjače kulturno i društveno središte đurđevačke Podravine. U selu se rano osnivaju kulturna i prosvjetna društva, upravo u Virju su već krajem 19. stoljeća pokrenute prve specijalizirane novine za kulturu Rusanov vienac, a početkom 20. stoljeća počinju djelovati i prva športska društva.

Ova monografija sadrži osnovne podatke i bogatu građu o (gotovo) svim virovskim športovima i društvima. Dakako, u prvom je planu povijest glavnog organizatora športa u Virju, a to je Športsko društvo Podravac. Najvažnija sekcija toga društva bio je i ostao nogomet, pa se na tu športsku granu i odnosi najviše podataka i građe. Osim nogometa, prikazan je i razvoj ostalih sekcija ŠD-a Podravac: biciklista ili koturaša (upravo iz toga društva ponikao je slavni hrvatski biciklist Ivan Levačić) te kulturnih sekcija, glazbe i dramskih amatera. U nastavku su popisani rezultati svih nogometnih natjecanja od 1946. do 2008. godine i drugi podaci o nogometu u Virju.

Navedeni su i brojni sustavni podaci i građa o šahu, biciklizmu, kuglanju, odbojci, rukometu, stolnom tenisu i tenisu, što je također vezano uz ŠD Podravac. U poglavlju o košarci u Virju obrađena je povijest Košarkaškog kluba Podravac od 1975. do 2008. te Ženskog košarkaškog kluba Podravac od 2000. do 2008. godine. Košarkaši iz Virja već godinama imaju glavnu ulogu u natjecanjima u sjevernoj Hrvatskoj. Spomenut je i niz športskih društava i sekcija, od kojih su se neki samo sporadično javili tijekom povijesti u Virju. Primjerice, riječ je o Gimnastičkom društvu Hrvatski sokol, Auto-moto društvu, Društvu tjelesnog odgoja Partizan, Streljačkoj družini Omladinac, Zrakoplovnom modelarskom društvu Hrvatska krila, ribolovnom i lovačkom društvu itd.

Ova monografija je važan prinos boljem poznavanju povijesti športa u Virju i Podravini. Njezina najveća vrijednost je objavljivanje obilja dokumenata i povijesne građe te velikog izbora fotografija iz prošlosti i sadašnjosti. Zapravo, ova knjiga predstavlja prvenstveno važan izvor građe. Šteta je što ta golema građa, u čije je prikupljanje uloženi golem trud, nije dobila i kvalitetniju stručno-znanstvenu obradu i prezentaciju.

Dragutin Feletar

**JELA MARESIĆ, MIRA MENAC-MIHALIĆ: FRAZEOLOGIJA KRIŽEVAČKO-
PODRAVSKIH KAJKAVSKIH GOVORA S RJEČNICIMA, INSTITUT ZA HRVATSKI
JEZIK I JEZIKOSLOVLJE, ZAGREB 2008., STR. 352**

Istaknuti hrvatski jezikoslovac i jedan od najboljih poznavatelja kajkavskoga govora, dr. sc. Mijo Lončarić (iz Reke pokraj Koprivnice), objavio je mnogo znanstvenih članaka te dvije temeljne knjige o toj problematici („Bilogorski kajkavski govori“, 1986., te „Kajkavsko narječje“, 1996.). Varaždinski glumac i zaljubljenik u kajkavštinu Tomislav Lipljin objavio je, pak, reprezentativni i obuhvatni Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora (2002.).

Sada još jedno temeljno djelo znanstveno progovara o kajkavskom govoru Podravine i Prigorja. Sa studijom i bogatim rječnikom registrira i objašnjava veliku kajkavsku frazeološku građu. Dobar dio građe prikupili su studenti Odsjeka za kroatistiku na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Istraživanja su obavljena prvenstveno u Podravskim Sesvetama i Vrbovcu, te još u Virju, Peterancu, Bakovćicama, Križevcima, Velikim Raščanima i Kloštru Podravskom.

O autoricama knjige u uvodu piše: „Dr. sc. Jela Maresić, baveći se prikupljanjem općega leksika za projekt Istraživanja hrvatskih dijalekata koji vodi akademik Milan Moguš, višegodišnjim je radom prikupila i veliku frazeološku građu. Rado se odazvala pozivu dr. sc. Mire Menac-Mihalić na suradnju u projektu Istraživanje hrvatske dijalektalne frazeologije. Rezultat je te suradnje ova knjiga za koju je dr. sc. Jela Maresić skupila oko 2600 frazema iz govora Podravske Sesveta te oko 500 frazema iz govora Kloštra Podravskog. Osim toga, terenskim je radom provjerila većinu istraženih punktova, izradila njihove fonološke opise te izdvojila osnovne morfološke karakteristike. Dr. sc. Željka Brlobaš za ovu je knjigu prikupila 1200 frazema u govoru Vrbovca, izradila fonološki opis toga govora te izdvojila osnovne morfološke karakteristike“.

Na početku knjige uvrštena je znanstvena studija o istraženim križevačko-podravskim kajkavskim govorima, ispitivačima i tijeku terenskih istraživanja. Kajkavski govor u Podravini i Prigorju odlikuje se, dakako, znatnim lokalnim razlikama koje su često prisutne i u susjednim selima. Autorice su prihvatile Lončarićevu osnovnu regionalnu klasifikaciju ovdašnjih kajkavskih govora: 1. podravski, 2. glogovničko-bilogorski, 3. gornjolonjski i 4. sjevernomoslavački. U knjizi su razrađene karakteristike podravskog dijalekta (s govorom Virja, Podravske Sesveta i Bakovćica), glogovničko-bilogorskog (s govorima Kloštra Podravskog, Križevaca i Velikih Raščana) i gornjolonjskog (s govorima Vrbovca i Peteranca). U nastavku je predloženo i kraće objašnjenje o pojmu frazeologije.

Najveći dio knjige obuhvaća abecedni rječnik frazema, zatim rječnik istoznačnih i bliskoznačnih frazema, a na kraju su navedeni abecedno kazalo i literatura. Čitajući uvrštene frazeme, njih više od 4500, stječe se potpuniji dojam o iznimnom bogatstvu kajkavskoga govora te o elokventnosti i maštovitosti njegovih narodnih kreatora. Frazemi su abecedno poredani najprije na hrvatskom književnom jeziku, kako bi se olakšalo suvremeno korištenje, a zatim su navedeni primjeri na kajkavskom govoru. Na taj su način nastali knjiga i rječnik nezaobilazne vrijednosti, koji afirmiraju jezične vrijednosti kajkavskog područja.

Dragutin Feletar

**KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA, FOTOMONOGRAFIJA, MERIDIJANI,
KOPRIVNICA 2009., STR. 312**

Uz materijalnu potporu Koprivničko-križevačke županije tiskana je prva opsežna fotomonografija Podravine i Prigorja. Tekst su napisali prof. dr. sc. Dragutin Feletar i dr. sc. Hrvoje Petrić,

a u cijelosti je tiskan i na engleskom jeziku. U knjizi je objavljeno oko 300 pomno odabranih fotografija. Među autorima javlja se razmjerno velik broj afirmiranih fotografa iz sjeverne Hrvatske. Najveći broj objavljenih fotografija snimili su Nikola Wolf, Zvonimir Tanocki, Željko Car, Marcel Kovačić i Zoran Homen, a uvrštene su i one čiji su autori Alan Čaplar, Bolto Špoljar, Romeo Ibrišević, Darko Cugovčan, Zdravko Šabarić, Krešimir Blažek, Zdravko Mihevc, Nikola Žulj, Damir Martinović, Zdenko Kristijan, Dubravko Lesar i Antun Hosni.

U predgovoru Darko Koren, koprivničko-križevački župan, ističe glavne elemente prometno-geografskog položaja Prigorja i Podravine te uspjehe u razvoju i izražava optimizam kada je riječ o naporima za izlazak iz sadašnje gospodarske krize. Dr. Feletar i dr. Petrić osnovni su tekst monografije naslovili *Koprivničko-križevačka županija na razmeđu tisućljeća*. U tekstu od 50-ak kartica autori najprije razrađuju osnovne elemente geografskog položaja, fizičko-geografskih značajki i razvoja stanovništva (uz zabrinjavajući hod depopulacije u svim ruralnim naseljima).

Velik dio teksta posvećen je razradbi dugog povijesnog slijeda na području Podravine i Prigorja. Naveden je pregled povijesti toga kraja od pretpovijesti (sopotske kulture) do Domovinskog rata. Taj kratak kroki podravsko-prigorske povijesti manje upućenima može poslužiti kao osnovna informacija i vodilja. Posebni dio teksta odnosi se na prikaz važnijih kulturno-povijesnih spomenika od romanike i gotike do kasnoga baroka i historicizma. Vrijednošću i starošću ističu se spomenici u Križevcima i kalničkom Prigorju. Posebna je pozornost posvećena prikazu gospodarskog razvoja, uz isticanje suvremenih ekonomskih mogućnosti. Na kraju je naveden pregled bogatstva društvenog života, posebice Koprivnice, Križevaca i Đurđevca, te brojnih kulturno-turističkih priredbi i događanja, koja u tu županiju privlače sve više posjetitelja i turista.

Reprezentativne fotografije, razvrstane u devet poglavlja, predstavljaju županiju u novom svjetlu. Odmah na početku prezentirano je desetak vrsnih fotografija velikog formata (A-3), koje iz zraka prikazuju panorame triju gradova i milovidne pejzaže od Kalnika do poloja Drave. Nakon teksta slijede fotografije o začuđujućim ljepotama prirode kalničkog Prigorja i Podravine, koje neodoljivo zovu u posjet. U tom je stilu nastavljeno i treće poglavlje u kojemu su posebno predstavljene fotografije o zaštićenim prirodnim vrijednostima na županijskom području.

Posebno je zanimljivo poglavlje pod naslovom *Priča starih razglednica - tako je bilo nekoć*. Uglavnom iz zbirke razglednica D. Feletara, uz dodatak razglednica iz Gradskog muzeja Križevci, prikazan je presjek vizura naselja i njihovih ulica snimljenih uglavnom početkom 20. stoljeća i u razdoblju između dva svjetska rata. Te fotografije imaju poseban šarm, a čitateljima omogućuju da sagledaju razlike između prohujalih vremena i današnjice. Slijede fotografije koje na reprezentativan način prezentiraju većinu vrijednih kulturno-povijesnih spomenika. Te graditeljske i kulturne vrijednosti dokazuju kako taj dio Hrvatske ne samo što pripada srednjoj Europi, nego je svojim prinosima i stvarao srednjoeuropsku kulturu.

U poglavlju *Otvoreno srce narodne baštine* slikovno su prikazane neprijeporne vrijednosti prigorskih i podravskih narodnih običaja, nošnji, starog alata i drugih etnografskih predmeta. Zasebno poglavlje odnosi se na gospodarstvo, a prezentirani su i suvremeni proizvodni i drugi pogoni koji djeluju na području županije. Društvena i turistička događanja dobila su posebno mjesto, a istaknuta su ona najvažnija: đurđevačka Picokijada, koprivnički Podravski susreti i Renesansni festival te križevačko Veliko spravišće. Na kraju je ilustrirana raznolikost turističko-kulturne ponude: smještajni kapaciteti, seoski turizam te ponuda muzeja, galerija i zbirki. Kao prilog knjizi tiskana je izvrsna geografsko-turistička karta županije, na čijoj se poledini nalaze iscrpni podaci o kretanju stanovništva svih naselja u Podravini i Prigorju.

Petar Feletar